

ZAKONSKI OKVIR ODGOJA I OBRAZOVANJA DAROVITIH UČENIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

SMILJANA ZRILIĆ

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Sveučilište u Zadru

DINKO MARIN

OŠ Bartola Kašića

UDK 376-056.45

DOI: 10.15291/magistra.1464

Pregledni rad

Primljeno: 18.1.2018.

Prihvaćeno: 5.3.2018.

Hrvatski zakonski okvir određuje mogućnosti školovanja darovite djece i učenika. Po člancima Zakona i svih pravilnika, te ostalih nacionalnih dokumenata škole su u obvezi nužno organizirati proces identifikacije darovitih učenika, te im omogućiti školovanje u skladu s adekvatnim modelima i diferenciranim kurikulumima. Daroviti učenici često su izloženi ili prevelikim ili preniskim očekivanjima okoline što kod njih stvara osjećaj bespomoćnosti, pogotovo ako ih vršnjaci izoliraju zbog različitosti (interesa, ponašanja, rječnika kojim se služe i sl). Stoga je od presudne važnosti uloga učitelja, koji mora prvenstveno znati prepoznati i identificirati darovitog učenika. Treba uvažavati i poticati njihove specifične obrazovne potrebe, kao i prednosti, a nedostatke koje im njihova darovitost stvara u okolini nastojati ublažiti. Primjena diferenciranih kurikula je neophodna. No, prije svega, postavlja se pitanje koliko su naši zakonski i podzakonski akti u skladu s potrebama suvremene škole i koliko su visokoškolski kurikuli usmjereni prema osposobljavanju budućih učitelja za rad s darovitim učenicima.

U radu su analizirani članci važećih propisa u Republici Hrvatskoj koji determiniraju odgoj i obrazovanje darovitih učenika.

Ključne riječi: daroviti učenici, razlikovni kurikulum, individualizirani pristup, Zakon, pravilnici, HNOS, NOK.

UVOD

Ostvarivanja suvremenih pristupa u radu s darovitim učenicima prvenstveno zahtijevaju zakonske i podzakonske akte, koji obvezuju na osiguranje adekvatnih uvjeta i modela školovanja. Isto tako, za implementaciju i realizaciju neophodne su kompetencije učitelja. Njegove sposobnosti najviše dolaze do izražaja pri izradi diferenciranih kurikuluma, koji određuju individualizirani pristup, te sadržajnu i metodičku prilagodbu nastavnih sadržaja.¹

Individualizirani pristup u radu s darovitim učenicima neophodan je u našem odgojno-obrazovnom sustavu. Tako se u tekstu NOK-a (2011) ističe da „škola osigurava učenicima uključenost u odgojno-obrazovni program u skladu s razinom i vrstom njihove darovitosti, dodatnu nastavu i druge oblike rada koji potiču njihove sposobnosti i stvaralaštvo. Oblikovanje individualiziranoga kurikuluma zahtijeva odgovarajuću prilagodbu, odnosno razlikovnost (diferencijaciju) sadržaja ili tema i vrijeme savladavanja sadržaja te tijeka poučavanja i oblika rada.“ U istom se dokumentu upućuje na različite oblike diferenciranog poučavanja darovitih prilagodbom sadržaja učenja (ubrzanjem, sažimanjem, prilagođavanjem tempa rada, korištenjem naprednijih i složenijih materijala, intelektualno zahtjevnijih problemskih zadataka i sl.), a spominje se i mogućnost akceleracije tijekom njihova školovanja. Možemo ustvrditi da većina suvremenih hrvatskih autora upozorava da kurikulum treba omogućiti darovitim učenicima dodatne sadržaje za individualno iskazivanje osobitih potencijala u nekoj kreativnoj vlastitosti (Vican; Bognar; Previšić 2007).

Kako navodi Kisovar Ivanda (2016), sličnu situaciju možemo uočiti i u ostalim europskim zemljama. Primjerice prema Oswald i sur. (2005) školsko zakonodavstvo u Austriji u obrazovanju darovitih učenika ističe ideju individualizacije njihova obrazovanja tijekom integriranog obrazovanja u redovitim školama (integracijski model), ali promiče i ideju razvijanja posebnih škola za darovite i talentirane učenike (segregacijski model).

Individualizaciju kao strategiju poticanja razvoja darovitosti uočavamo i u Njemačkoj (Ziegler; Stoeger; Harder; Balestrini 2013), iako se pristupi samom provođenju strategija individualizacije razlikuje u okviru 16 saveznih njemačkih pokrajina.

¹ U radu s darovitim učenicima sadržaji se proširuju i obogaćuju novim temama, a metodička prilagodba zahtijeva fleksibilniji pristup i uvažavanje kreativnosti učenika. Sputavanje darovitih izrazito negativno djeluje na njihov odnos prema školi.

Mađarska ima dugu tradiciju definiranja obrazovanja darovitih učenika kao vlastitog obrazovno-strateškog prioriteta. Tako Stockton (2009) naglašava da mađarski učenici tradicionalno zauzimaju vodeća mjesta na matematičkim olimpijadama. Prema navedenom autoru, mađarski je obrazovni sustav specijaliziranih škola za matematički darovite učenike organiziran na način koji susrećemo u Rusiji ili Sjedinjenim Američkim Državama. Učitelji su, uz psihologe koji su im ponuđeni kao redovita potpora, zaduženi za selekciju učenika koji će biti usmjeravani prema takvim školama (segregacijski pristup). Uz navedeno može se uočiti da mađarski obrazovni sustav više teži obogaćivanju kurikuluma za darovite, individualizaciji i diferencijaciji u poučavanju nego akceleraciji, u smislu preskakanja razreda, koje je u Mađarskoj vrlo rijetko. Prema Balogh i sur. (2005) Mađarska obrazovna politika sve više skreće integracijskom pristupu obrazujući specijalizirane stručnjake za prepoznavanje i potporu darovitim učenicima u svakoj državnj i mnogim privatnim školama.

U Republici Češkoj posebna potpora obrazovanju darovitih učenika nema dugu tradiciju (Simonik 2010). Autor ističe da se tek 2004. godine u Nastavnom programu za osnovnu školu, daroviti učenici određuju kao djeca s posebnim potrebama. Češki nacionalni kurikulum danas naglašava potrebu identifikacije, obogaćivanja programa i individualizacije u pedagoško-metodičkom pristupu darovitim učenicima kao i mentoriranje u okviru integracijskog školskog modela.

Engleska spada u one države koje u temeljnom Zakonu o odgoju i obrazovanju Education Act 2011 (URL1) ne spominje pojmove darovitost ili obrazovanje darovitih, ali pojedine smjernice i naputci nadležnog Ministarstva obrazovanja idu u pravcu potrebe izrade diferenciranih kurikuluma za darovite učenike. U tom smislu iznimno je važno spomenuti Bijelu knjigu: Izvrsnost u školi (White Paper: Excellence in Schools) koju je donijelo 1997. godine Ministarstvo obrazovanja. U spomenutom dokumentu navedene su osnovne smjernice u procesu kako identifikacije tako i podrške i rada s darovitim učenicima. „Rana identifikacija i podrška darovitim učenicima...” (URL2:39) odnosno „motivirajuće obrazovanje koje će prepoznati različite talente svakog učenika“ (URL2:38) i „stvoriti ozračje u kojem izvrsni nisu samo prihvatljivi već i poželjni“ (URL2:39). Godine 1999. Nacionalni kurikulum propisuje da škole trebaju ponuditi učenicima obrazovanje u skladu s njihovim sposobnostima (Mönks i Pflüger 2005). Na tragu odredbi Nacionalnog kurikuluma je i dokument Ministarstva obrazovanja Educational Excellence Everywhere iz 2016. godine koji propisuje da „škole trebaju poticati maksimalan razvoj potencijala kod svih učenika pa i onih najспособnijih.“ (URL3:10) Iz na-

vedenog je razvidno kako su škole u Engleskoj dužne poticati rad i s najspособnijima, jer i njima treba posebna odgojno-obrazovna podrška, a u tu grupu svakako spadaju i daroviti učenici. U tom smislu škole nude različite modele rada poput obogaćivanja sadržaja, dodatnih kurikularnih aktivnosti ili pak mentorskog rada (Mönks i Pflüger 2005).

Posebno je zanimljiv primjer individualizacije u pedagoško-metodičkom pristupu darovitim učenicima u Finskoj, gdje se daroviti učenici ne spominju kao skupina učenika s posebnim potrebama (Tirri 2005; Tirri i Kuusisto 2013). Iako Tirri i Kuusisto (2013) ističu nedovoljnu posvećenost pitanju obrazovanja darovitih učenika i svoj stav potkrepljuju istraživanjima o stavovima učitelja o tom problemu, čini se da opći i vrlo izraženi trend individualizacije u finskim školama pogoduje snažnom poticanju obrazovanja darovitih, kao uostalom i svih ostalih učenika.

Kada se govori o odgoju i obrazovanju darovitih učenika, a onda i važećim dokumentima koja propisuje načine i oblike rada s darovitimima, postoje izvjesne razlike među državama. Od onih država i društava koja su uvijek nastojala u svojim zakonskim odredbama prepoznavati darovite učenike i poticati rad s darovitimima, poput nama susjedne Slovenije² ili pak onih koje nisu posebno isticale važnost darovitih učenika u odgojno-obrazovnom procesu.

HRVATSKI ZAKONSKI OKVIR I VAŽEĆI PROPISI

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN 07/17, pročišćeni tekst)

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN152/14) u članku 63. nalaže svim školama u Hrvatskoj obvezu uočavanja, praćenja i poticanja darovitih učenika. U školama je nužno organizirati proces identifikacije darovitih učenika kako bi se organizirao dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima te kako bi se svakom učeniku s visokim potencijalom pružila prilika da ga razvije. Pravovremena identifikacija, kvalitetan odgojno

² Slovenija se može istaknuti kao dobar primjer države koja osim što prepoznaje darovite učenike kroz zakonske odredbe, potiče i osnivanje centara darovitosti koji pomažu učiteljima u radu s darovitimima. Dobar primjer je Centar za raziskivanje in spodbijanje nadarenosti – Centar za istraživanje i promociju darovitosti koji djeluje u sklopu Pedagoškog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Spomenuti Centar ostvaruje suradnju s osnovnim školama i nudi im različite vidove pomoći u radu s darovitim učenicima poput razlikovnih programa, različitih projektnih aktivnosti. (više na <https://www.pgf.uni-lj.si/crsn.html>)

obrazovni rad te pozitivan odnos sredine prema njihovim posebnim potrebama ključni su u cjelokupnom radu s ovom djecom. Iako još uvijek u literaturi nailazimo na sintagmu posebne potrebe samo u kontekstu učenika s teškoćama, značajan pomak je napravljen i u samom terminološkom određenju. Tako se u članku 62. jasno definira da su učenici s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, ne samo oni s teškoćama, već i daroviti. Učenik koji se ističe znanjem i sposobnošću ima pravo završiti školu u kraćem vremenu od propisanog.³ Tijekom jedne školske godine učenik može završiti dva razreda. Uvjete i postupak pod kojima učenik može završiti školu u kraćem vremenu propisuje ministar (članak 64.).

Također, talentirani učenici, primjerice sportaši, ili talentirani u umjetničkom području, te oni koji se pripremaju za međunarodna natjecanja, po članku 81., mogu završiti školu pohađanjem nastave ili polaganjem ispita u vremenu za polovinu duljem od propisanog trajanja upisanog programa.

Nacionalni okvirni kurikulum, MZOS, 2010.

U Nacionalnom okvirnom kurikulumu Republike Hrvatske naglašeno je kako daroviti učenici trebaju biti uključeni u dodatnu nastavu i u druge oblike rada koji potiču njihove sposobnosti i kreativnost. Program koji se temelji na osobinama i posebnim odgojno-obrazovnim potrebama ove djece i skupine učenika, treba biti kvalitativno, a ne kvantitativno drugačiji od redovitog, općeg kurikuluma. Zahtijeva, ne samo odgovarajuću prilagodbu, odnosno diferencijaciju sadržaja ili tema i tempa savladavanja sadržaja, već i procesa podučavanja i oblika rada, prije svega izrade individualiziranog plana učenja. U skladu s tim definiran je i jedan od ciljeva Nacionalnoga kurikuluma: omogućiti darovitoj i talentiranoj djeci/učenicima razvoj i ostvarenje njihovih potencijala, uz uvažavanje njihovih socio-emocionalnih potreba. Individualizirani kurikulum omogućava učeniku oblike potpore kojima se otklanjaju ili smanjuju prepreke za postizanje postavljenih ciljeva, prepoznavanje i praćenje darovite djece i učenika, odnosno djece i učenika s teškoćama u učenju i ponašanju.⁴

Nužna pretpostavka u planiranju kurikuluma za rad s darovitim učenicima trajno je i kvalitetno profesionalno usavršavanje kadrova te suradnja među svim nositeljima odgojno- obrazovnoga procesa u radu s djecom i učenicima: od no-

³ Akceleracija

⁴ Zbog nekih neprihvatljivih ponašanja darovitih učenika, koji su, ustvari svojevrstan bunt zbog nezadovoljstva u školi, česta je netolerantnost i nedostatak razumijevanja od strane vršnjaka što može dovesti do odbacivanja i moguće izolacije. Nedostatak razumijevanja i potpore za darovitu djecu, može stvarati značajne probleme.

sitelja odgojno-obrazovne politike do učitelja, vanjskih stručnjaka i suradnika, međuresornih ustanova, obitelji.

Nacionalni okvirni kurikulum osigurava talentiranoj i darovitoj djeci i učenicima prepoznavanje i razvoj njihovih mogućnosti. Odgojno-obrazovna ustanova dužna je otkrivati talentirane i darovite učenike⁵ te osigurati razvoj njihovih sposobnosti, usmjeriti se na zadovoljavanje posebnih potreba talentirane i darovite djece i učenika, uz stalno praćenje i vrjednovanje njihovih postignuća. Iako među talentiranom i darovitom djecom i učenicima postoje znatne razlike, opisuje ih se kao one koji imaju veće spoznajne mogućnosti, razvijenu sposobnost bržega razumijevanja složenih ideja i pojmova, uče brže i s dubljim razumijevanjem od svojih vršnjaka, pokazuju veliku znatiželju za određeno područje, stvaralačke mogućnosti, domišljatost i sposobnost stvaranja velikoga broja ideja te sposobnost sagledavanja s različitih motrišta.

Posebno se govori i o mentorstvu, natjecanjima, posebnim programima, učenicima s *dvostrukim posebnim potrebama*,⁶ te o centrima izvrsnosti.

Posebni programi su razne izvannastavne aktivnosti,⁷ radionice, ljetne i zimske škole i klubovi na kojima sudjeluju darovita djeca/učenici, u kojima pohađaju programe prema svojim posebnim područjima talenta i interesa.

Nadalje, u NOK-u se navodi da postoji skupina darovite djece, koja su u riziku ne ostvariti svoje potencijale, učenici su koji izgledaju prosječni i ispodprosječni, nestalni u radu, ne završavaju zadatke itd. Ova djeca/učenici također zahtijevaju posebno dijagnostičko testiranje, alternativne izvanškolske oblike učenja, netradicionalne vještine učenja, mentorstvo.

Potrebno je utemeljiti centre za razvoj darovitosti i kreativnosti koji će pružati stručnu pomoć, voditi istraživačku i obrazovnu djelatnost na području darovitosti i kreativnosti, povezati pravna tijela i zaposlene u obrazovanju, znanosti i gospodarstvu, a sve s ciljem pružanja odgovarajuće obrazovne podrške darovitoj

⁵ U NOK-u se ne navodi razlika između darovite i talentirane djece i učenika. Ovi termini nisu sinonimi, iako ima darovite djece koja su posebno talentirana za neko područje. Međutim, svako talentirano dijete i učenik, ne moraju nužno biti daroviti i pokazivati iznadprosječne rezultate u gotovo svim područjima.

⁶ Darovita i talentirana djeca/učenici s „dvostrukim posebnim potrebama“ darovita su djeca koja imaju teškoću, kao što su npr. ADHD, teškoće u učenju, osjetilne i motoričke teškoće itd. Darovitost i talentiranost ove djece najčešće ostaje neprepoznata te ne mogu ostvariti svoje potencijale. Stoga oni zahtijevaju posebne oblike identifikacije i potpore u odgojno-obrazovnom sustavu, ali i izvan toga sustava, kroz alternativne izvanškolske obrazovne, terapijske programe. Sličan je problem uočila i Maker (1997 prema Ruban i Reis 2005) koja je provodila istraživanja na specifičnim grupama učenika koji su nazivani „nadareno-ograničeni“ (gifted handicapped). Njezini radovi uveli su nove dimenzije u ideju da učenici mogu biti nadareni, talentirani, a istovremeno imati i poteškoće.

⁷ Ovo uključuje razvoj dodatnih kompetencija učitelja, a njihovo elaboriranje prelazi okvire ovog rada.

djeci/ učenicima. Centar pruža podršku roditeljima darovite djece te roditelje obavještava, savjetuje i obrazuje o osobinama i potrebama darovite djece. Centar je mjesto gdje se daroviti učenici međusobno druže na nacionalnoj i međunarodnoj razini, te među vršnjacima (mentalnim i kronološkim) nalaze poticaje i podršku. Osigurava seminare, ljetne i zimske škole, kampove za darovite, učeničke interesne skupine, učenje internetom te online forume na kojima članovi mogu raspravljati o različitim temama. Također surađuje s međunarodnim organizacijama i institucijama za darovite te omogućuje darovitoj djeci iz Republike Hrvatske pohađanje kampove i raznih događanja organiziranih za ovu grupu djece u domovini i inozemstvu. Osim rada s djecom i učenicima, centri imaju zadaću i profesionalnog usavršavanja svih sudionika sustava.

Hrvatski nacionalni obrazovni standard - HNOS

HNOS sadrži elemente razlikovanja, pa je nužno uočiti kompetencije na više razina zahtjevnosti, ispod i iznad normalnog standarda, kako bi svaki učenik mogao u potpunosti izraziti sebe, steći znanje i proširiti kompetencije. U uvodnom dijelu HNOS-a daju se metodički naputci za rad s učenicima s posebnim potrebama, ali treba reći kako su napuci koncipirani tako da već pretpostavljaju kompetentnog učitelja, te da se samo nabrajaju neke posebnosti. Naime, rad s darovitim učenicima je krajnje odgovoran posao, gdje učitelj svojim djelovanjem sprječava nastavak brojnih teškoća i neuspjeha na emotivnom i socijalnom polju koje djeca mogu doživjeti ako ih se u nastavi ne uključuje na adekvatan način, i ako se njihove iznadprosječne sposobnosti ignoriraju.

U HNOS-u se navode poznati oblici rada s darovitima, a posebno se obrazlaže izradba i realizacija obogaćenog programa. Primjena izradbe i realizacije posebnoga ili obogaćenoga odgojno-obrazovnog programa za darovitog učenika ili skupinu darovitih učenika pretpostavlja: identificiranje darovitoga učenika, odnosno dijagnosticiranje darovitosti; izradbu programa rada za jednog ili skupinu darovitih učenika; formiranje tima stručnjaka koji će pratiti njegov/njihov rad; osiguravanje uvjeta za ostvarenje programa (satnica, nastavna sredstva, literatura, oblici poučavanja, odnosno učenja); vrjednovanje učenikovih rezultata i postignuća.

Mogućnosti obogaćivanja programa za darovitoga učenika ili učenike su raznog vrste. Program se može odnositi na svako odgojno-obrazovno područje, a pristup sadržaju je dublji, individualno vođen, često povezan s drugim područjima, interaktivan, a može biti pod vodstvom mentora izvan škole (primjerice, znanstvenika, umjetnika, i dr.). Kod prakticiranja obogaćenog programa daroviti učenici

se ne izdvajaju iz razredne zajednice i školskog okruženja, nego individualno rade na zadacima ili projektima uz stručno vođenje. Važno je voditi računa o individualnim potrebama i sklonostima svakoga darovitog učenika, a napose o njihovoj motivaciji. Što se tiče akceleracije navodi se da može biti i djelomična, tako da daroviti učenik provodi u višem razredu samo dio školskog programa, slušajući jedan ili više predmeta. Naglašava se zahtjevnost akceleracije zbog brojnih elemenata koji mogu biti prepreka realizacije, prvenstveno zbog socioemotivne prilagodbe darovitog učenika u drugi razred i odvajanje od vršnjaka.

Državni pedagoški standard osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja (NN 63/2008)

Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se minimalni infrastrukturni, financijski i kadrovski uvjeti za ostvarivanje i razvoj osnovnog školstva. Naglašava se da je daroviti učenik onaj koji ima iznadprosječne intelektualne ili/i akademske, ili/i stvaralačke, i/ili psihomotorne sposobnosti.

Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika (NN 34/91)

U Hrvatskoj je na snazi Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika (NN 34/91)⁸, kojim se uređuje način uočavanja, školovanja, poticanja i praćenja darovitih učenika, te uvjeti i postupak pod kojima učenik može završiti osnovnu školu u kraćem vremenu od propisanog. Posebno ističemo da je usvojen davne 1991. godine što upućuje na žurnost izmjena i donošenja novog.

U članku 2. Pravilnika darovitost se definira kao sklop osobina koje učeniku omogućavaju trajno postignuće natprosječnih rezultata u jednom ili više područja ljudske djelatnosti, a uvjetovano je visokim stupnjem razvijenosti pojedinih sposobnosti, osobnom motivacijom i izvanjskim poticanjem.

Dva najčešća pristupa koja se koriste za potrebe darovitih učenika u osnovnoj školi su:

- izrada i realizacija posebnoga ili obogaćenoga odgojno-obrazovnog pro-

⁸ Pravilnik je donesen davne 1991. godine i samo okvirno određuje mogućnosti odgoja i obrazovanja darovite djece i učenika. Od ožujka 2014. godine bio je u proceduri novi Pravilnik, tj. Nacrt prijedloga Pravilnika o načinu uočavanja, školovanja, praćenja i poticanja darovitih učenika u osnovnoj i srednjoj školi te uvjetima i postupcima pod kojima učenik može završiti školu u kraćem vremenu od propisanog. Nažalost, još uvijek nije usvojen.

grama i

- akceleracija programa.
- Primjena *izradbe i realizacije posebnoga ili obogaćenoga odgojno-obrazovnog programa* za darovitog učenika ili skupinu darovitih učenika pretpostavlja:
 - identificiranje darovitoga učenika, odnosno dijagnosticiranje darovitosti;
 - izradbu programa rada za jednog ili skupinu darovitih učenika;
 - formiranje tima stručnjaka koji će pratiti njegov/njihov rad;
 - osiguravanje uvjeta za ostvarenje programa (satnica, nastavna sredstva, literatura, oblici poučavanja, odnosno učenja);
 - vrjednovanje učenikovih rezultata i postignuća.

Mogućnosti obogaćivanja programa za darovitoga učenika ili učenike su raznovrsne. Program se može odnositi na svako odgojno-obrazovno područje, a pristup sadržaju je dublji, individualno vođen, često povezan s drugim područjima, interaktivan, a može biti pod vodstvom mentora izvan škole (primjerice, znanstvenika, umjetnika, i dr.). Kod prakticiranja obogaćenog programa daroviti učenici se ne izdvajaju iz razredne zajednice i školskog okruženja, nego individualno rade na zadacima ili projektima uz stručno vođenje. Važno je voditi računa o individualnim potrebama i sklonostima svakoga darovitog učenika, a posebno o njihovoj motivaciji.

Akceleracija je oblik nastave kojim se učeniku omogućuje završavanje osnovne škole u vremenu kraćem od propisanog. Odnosi se na one učenike koji se ističu izvrsnim postignućima u dijelu ili svim odgojno-obrazovnim predmetima. Takvim učenicima pruža se mogućnost svladavanja nastavnih programa dvaju razreda tijekom jedne školske godine.

Akceleracija može biti:

- *djelomična* - kada daroviti učenik provodi u višem razredu samo dio školskoga dana, slušajući jedan ili više predmeta;
- *potpuna* - kada učenik u jednoj školskoj godini završava dva razreda.

Akceleracija je zahtjevniji i osjetljiviji način ostvarenja potreba darovitoga učenika. Darovita se djeca ističu određenim natprosječnim sposobnostima, što je za učitelja zahtjevnije u didaktičko-metodičkom pristupu. Važno je pritom uzeti u obzir i razinu emocionalne i socijalne zrelosti darovitoga učenika prije donošenja odluke o primjeni akceleracije. Dodatnim radom često se potiče uključivanje učenika za sudjelovanje na natjecanjima, susretima i smotrama. Hrvatski školski sustav omogućuje i treći vid rada s darovitim učenicima, a to je omogućivanje uključivanja u posebne povremene odgojno-obrazovne programe koji se organi-

ziraju za skupinu darovite djece unutar same škole, ili programe kojima se organizira poseban razred za darovite učenike, a postoje i posebne škole - glazbene, baletne, likovne, i slični programi koji se povremeno organiziraju kao tzv. ljetne škole, subotnje škole, programi specijalizacija i sl. Međutim, posebne škole su za talentirane učenike, a darovitost obuhvaća širi pojam iznadprosječnosti u gotovo svim područjima, a ne samo u jednom uskom području.

NACRT PRIJEDLOGA PRAVILNIKA⁹

Pravilnikom se propisuje način uočavanja, školovanja, praćenja i poticanja darovitih učenika u osnovnoj i srednjoj školi, te uvjeti i postupci prema kojima učenik može završiti školu u kraćem vremenu od propisanoga.

Darovitost prema Pravilniku čine visoko iznadprosječno razvijene opće i/ili specifične sposobnosti koje, uz sustavnu potporu, omogućuju pojedincu trajno postignuće iznadprosječnih rezultata u jednom ili više područja. Iskazivanje darovitosti uvjetovano je visokim stupnjem sposobnosti, nekim osobinama ličnosti te kreativnošću. Darovitost se najčešće iskazuje kao: opća intelektualna sposobnost, stvaralačka (kreativna) sposobnost, i specifične sposobnosti u pojedinom području ili u više njih: jezično-komunikacijskom, matematičkom, prirodoslovnom, tehničkom i informatičkom, društveno-humanističkom, umjetničkom i sportskom.

Za razliku od starog Pravilnika (koji je još na snazi) ovdje se naglašava sustavna potpora, koju je moguće provesti kroz odgovarajuće programe na koje svaki daroviti učenik ima pravo. Učenicima je potrebno osigurati mentora koji prati i vrednuje rad i napredak učenika, a jedanput godišnje podnosi školskome timu i učiteljskom/nastavničkom vijeću pisano izvješće o radu i postignućima darovitoga učenika. Pravilnikom su predviđeni i školski timovi koji provode postupak utvrđivanja darovitosti, procjenu napretka darovitih učenika i utvrđuju program rada, u suradnji s mentorom izrađuje individualizirani kurikulum za učenika, pružaju stručnu pomoć darovitom učeniku, učiteljima/nastavnicima i roditeljima, sudjeluju u postupku završavanja školovanja u kraćem vremenu od propisanoga itd. Potrebno je istaknuti kako školski tim neće imati nikakvu ulogu, ako učitelj ne prepozna darovitost.¹⁰ Dakle, još jednom naglašavamo važnost uloge

⁹ Ovdje je riječ o Pravilniku koji već nekoliko godina nije usvojen, iako je bio u proceduri.

¹⁰ Visokoškolski kurikulumi moraju biti ishodište stjecanja kompetencija u radu s darovitim djecom i učenicima.

učitelja koji je prvi sudionik tima koji će uočiti darovitost. Postupak utvrđivanja darovitosti provode stručni timovi, prvenstveno psiholozi, ali na prijedlog učitelja nakon njegove procjene.

Novina, s obzirom na Pravilnik iz 1991. godine je i ta što škola izrađuje mapu darovitog učenika, koji sadrži dokumente značajne za odgojno-obrazovni proces te osigurava uvid u postupke utvrđivanja darovitosti, praćenje razvoja i postignuća, u programe i oblike rada u kojima je sudjelovao, izvješća školskoga tima, opažanja i procjene te druge dokumente značajne za odgojno-obrazovni proces. Mapu vodi voditelj školskoga tima. Također, Ministarstvo osigurava dodatna sredstva za rad mentora.

Osnivači škola mogu za više škola na svojem području organizirati centre izvrsnosti u kojima se ostvaruju posebni oblici rada za darovite. Programi u centrima izvrsnosti mogu se provoditi kao moduli, igraonice, tečajevi, radionice, ljetne škole, kampovi, kreativni, virtualni, projektni i istraživački rad te drugi namjenski programi različitog trajanja.

ZAKLJUČAK

U svim dokumentima, koje smo naveli, ističe se podrška darovitim učenicima. No, u praksi se događaju situacije da daroviti učenici nisu prepoznati, da učitelji ne potiču njihovu različitost, niti obogaćuju programe. Nisu rijetki slučajevi i ignoriranja učenikove darovitosti.¹¹ Time izostaje i sustavna podrška, individualizirani pristup, primjena novih oblika rada, kao i izrada razlikovnih kurikikuluma. Stoga, treba naglasiti i neminovnost prilagođavanja visokoškolskih kurikikuluma učiteljskih fakulteta. Oni moraju biti ishodište stjecanja kompetencija za rad s darovitim učenicima. Težnja za visokim odgojno-obrazovnim standardima i postignućima zahtijeva pridavanje većega značenja otkrivanju iznadprosječne i darovite djece i stvaranju mogućnosti za razvijanje njihove darovitosti u jednom ili više područja. Zadaća učitelja je zamijeniti uobičajenu razrednu situaciju u kojoj su se sadržaji, metode i oblici rada prilagođavali prosječnoj većini u razredu. Uočavanje darovitih učenika i poticanje razvoja njihove darovitosti izradom programa u skladu sa sklonostima, interesima, motivacijom i sposobnostima darovitih učenika je obveza učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi.¹²

¹¹ Iako darovitost zahtijeva dodatan angažman učitelja, ona mora biti izazov, a ignoriranje je nedopustivo.

¹² Izvadci iz HNOS-a.

Hrvatski zakonski okvir postavljen je tako da su predviđene brojne mogućnosti rada s darovitima, ali je najveći problem što je mali broj stručnjaka koji sve te sadržaje i mogućnosti mogu implementirati i adekvatno realizirati u praksi. Dodatni problem je što Pravilnik nije mijenjan od 1991. godine. Dokumenti moraju pratiti suvremene trendove u odgoju i obrazovanju darovitih učenika, predviđajući brojne mogućnosti zadovoljavanja potreba koje *diktiraju* individualizirani programi i diferencirani kurikulumi. Darovitim učenicima je potrebna posebna pažnja i poseban tretman u obrazovnom sustavu. Ukoliko školska, a isto tako i obiteljska sredina, uzajamno se podržavajući, ne mogu osigurati primjereno zadovoljenje posebnih potreba darovite djece, javlja se ozbiljna opasnost od trajnog zanemarivanja, ignoriranja i neiskorištavanja djetetovih potencijala. Daroviti učenik treba odgojno usmjeravanje i dodatne obrazovne poticaje, a prvi se poticaji dobivaju u najranijoj dobi.

Sustavnim dodiplomskim i poslijediplomskim studijima te trajnim stručnim razvojem odgojitelja, učitelja, nastavnika i stručnih suradnika osigurava se potrebna osposobljenost za rad s darovitim učenicima, ali i njihovim roditeljima. Ovo uključuje prepoznavanje potreba i poznavanje osobina darovite djece i učenika, poznavanje odgojno-obrazovnih metoda i oblika rada i njihovu stvarnu primjenu, pogotovo poznavanje izvedbe individualiziranih i diferenciranih kurikula i vrjednovanja uspješnosti, vodeći računa o mogućnostima svakog učenika, njegovim talentima i potrebi za uspjehom.¹³

Ako se osvrnemo na važeće dokumente, možemo primijetiti i terminološke nejasnoće, koje poistovjećuju darovitost, talent i kreativnost. Osim toga, spominju se centri izvornosti, a zatim i nužnost utemeljenja centara za razvoj darovitosti i kreativnosti. Malo je riječi o djeci i učenicima s teškoćama koji su daroviti ili talentirani. A, ono što je najvažnije, treba donijeti novi Pravilnik koji će sigurno biti značajna determinanta odgoja i obrazovanja darovitih. Potrebno je jasno definirati darovitost, talentiranost i kreativnost, te predložiti modele obogaćenih programa. Sve to, naravno trebaju pratiti i programi učiteljskih fakulteta kako bi osposobili buduće učitelje da ponajprije prepoznaju indikatore darovitosti, nakon toga i za rad s darovitom djecom. Potencijalna darovitost mora postati manifestna

13 Izvadci iz NOK-a.

LITERATURA

- Balogh, Laszlo i sur. 2005. Country specific information – Hungary.
- Kisovar Ivanda, Tamara. 2016. Od individualizacije do personalizacije u obrazovanju darovitih učenika.: U (ur.). Zrilić, Smiljana. Suvremeni pristup odgoju i obrazovanju darovite djece i učenika, Zadar (313-325).
- Monks, Franz-Josef; Pfluger, Robin. 2005. *Gifted Education in 21 European Countries: Inventory and Perspective*. Nijmegen: Radboud University. Dostupno na http://www.templetonfellows.org/projects/docs/gifted_education_europe.pdf
- Oswald, Friedrich i sur. 2005. Country specific information – Austria. *Gifted Education in 21 European Countries: Inventory and Perspective*. Radboud: University Nijmegen. www.bmbf.de/pub/gifted_education_21_eu_countries.pdf. (preuzeto 18.12.2015.)
- Ruban, Lilia.; Reis, Sally 2005. Identification and Assessment of Gifted Students With Learning Disabilities. *Theory into practice*, Vol. 44(2), str. 115-124.
- Samples, Faith 2004: Bullying: Implications for the classroom. <http://www.academicpress.com>.
- Simonik, Oldrich. 2010. School and talented pupil. *Vyzkumny zamer*. Brno: MU.
- Stockton, Julianna Connelly 2009. Hungary and the United States: A Comparison of Gifted Education. Mathematics Faculty Publications. Paper 8. http://digitalcommons.sacredheart.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=math_fac (preuzeto 19.12.2015.)
- Tirri, Kiris 2005. Country specific information – Finland. *Gifted Education in 21 European Countries: Inventory and Perspective*. Nijmegen: Radboud University.
- Tirri, Kiris, Kuusisto, Elina 2013. How Finland Serves Gifted and Talented Pupils. *Journal for the Education of the Gifted*, Vol. 36(1), 84-89.
- Vican, Dijana.; Bogнар, Ladislav.; Previšić, Vlatko. 2007. Hrvatski nacionalni kurikulum. U: Vlatko Previšić (ur.), *Kurikulum – teorije, metodologija, sadržaj, struktura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ziegler, Albert; Stoeger, Heidrun; Harder, Bettina; Balestrin, Daniel Patirck. 2013. Gifted Education in German-Speaking Europe. *Journal for the Education of the Gifted*, Vol. 36.(3), 384-396.
- Državni pedagoški standard osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja (NN 63/2008)
- Hrvatski nacionalni obrazovni standard, MZOS, 2006.
- Nacionalni okvirni kurikulum, MZOS, 2010.
- Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika (NN 34/91)

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN 07/17, pročišćeni tekst)

URL1 http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/21/pdfs/ukpga_20110021_en.pdf (preuzeto 5. 2. 2018.)

URL2 <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (preuzeto 5. 2. 2018.)

URL 3

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/508447/Educational_Excellence_Everywhere.pdf (preuzeto 5. 2. 2018.)

THE REPUBLIC OF CROATIA FRAMEWORK AS DETERMINANT OF UPBRINGING AND EDUCATION IN GIFTED PUPILS

Abstract

The Croatian legal framework determines the possibilities of education for gifted children and pupils. According to the articles and regulations of the law and other national documents¹⁴, schools are obliged to necessarily organize identification processes of gifted children and to enable their schooling according to adequate models and differential curricula. Gifted children are often exposed to too high or too low expectations of their surroundings creating the feeling of helplessness, particularly if their peers isolated them due to their dissimilarity (interest, behavior, vocabulary they use and similar). The role of the teacher is, therefore, of crucial importance for he/she must firstly know how to recognize and identify gifted pupils. Their specific education needs are to be respected and encouraged, as well as the advantages and the teacher should try to alleviate the disadvantages that their giftedness creates in their environment. The application of a differential curriculum is indispensable. But first and foremost is the question how are our legal acts and bylaws in line with the needs of contemporary schools and how much are higher schools' curricula directed towards the training of future teachers in their work with gifted pupils. The present work analyzes the articles of valid regulations in the Republic of Croatia which determine the upbringing and education of gifted pupils.

Keywords: *gifted pupils, differential curriculum, individualized approach, law, regulations, HNOS (Croatian National Educational standard), NOK (National Framework Curriculum).*

¹⁴ HNOS (Croatian National Educational standard), NOK (National Framework Curriculum).